

FRANTZ O. FANON, CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞI'NIN ANATOMİSİ, (ÇEV. KAMİL ÇİLEÇÖP), İSTANBUL: PINAR YAYINLARI, 2012, SS.156.

FRANTZ O. FANON, ANATOMY OF THE ALGERIAN WAR OF INDEPENDENCE (Trans. Kamil ÇİLEÇÖP), İSTANBUL: PINAR YAYINLARI, 2012, PP. 156.

Yıl 5, Sayı 1, ss.64-70.

Year 5, Issue 1, pp.64-70.

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Article Type: Book Review

Geliş Tarihi: 18.10.2024

Submitted: 18.10.2024

Kabul Tarihi: 19.12.2024

Accepted: 19.12.2024

DOI: 10.58851/africana.1614134

Atf Bilgisi / Reference Information

Temizsu, H. (2025). Frantz O. Fanon, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 5 (1) , 64-70.

Habibe TEMİZSU

Bingöl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, habibetemizsu@gmail.com,

ORCID: 0000-0003-1132-6033

Öz

Fransa Cezayir'de 130 seneden fazla bir süre sömürge gücü olarak var olmuştur. Kuzey Afrika'nın 1830'da işgal ettiği bu topraklarda, hakimiyetini kan, gözyaşı, baskı ve aşağılama üzerine kurmuştur. Fransızlar, emperyal hakimiyet yarışının doruk seviyeye ulaştığı 19'uncu yüzyılda bu işgali sürdürerek bölgede kalıcı olma hayalini kurmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya genelinde esen değişim rüzgarları Cezayir'i de etkilemiş, 1954 yılında kurtuluşu silahlı mücadeleden başka bir yöntemle yakalayamayacağını anlayan halk, adeta her zerresiyile direnişe destek olmuştur. Bu direniş süreci sosyal olarak çok derin değişimleri de beraberinde getirmiştir. Direnişin başarıya ulaşması adına pek çok eski geleneğin terki, toplumun yüksek bilinçle kabullendiği bir gerçek olmuştur. Devrimin beşinci yılında, gidişatı Cezayir toplumunun tüm unsurlarıyla tasvir eden Frantz Fanon, *L'An V de la révolution algérienne* (Cezayir devriminin 5'inci yılı) adlı eserini yayınlamıştır. Ölümden sonraki neşrinde adı *Sociologie d'une révolution* (Bir devrimin sosyolojisi) olarak değiştirilerek yayınlanmıştır. Bu çalışmada Frantz Fanon'un "Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi" adıyla Türkçe'ye çevirilerek yayınlanan söz konusu eseri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, Fransa, Frantz O. Fanon, Direniş, Sömürgecilik.

Abstract

France existed as a colonial power in Algeria for over 130 years. In these territories of North Africa, which were occupied in 1830, France established its dominance based on bloodshed, tears, oppression, and humiliation. During the 19th century, when the race for imperial dominance reached its peak, the French continued this occupation with the aspiration of maintaining a permanent presence in the region. However, the winds of change across the globe following World War II also affected Algeria. In 1954, the populace realized that liberation could only be achieved through armed struggle, and they supported the resistance in every possible way. This process of resistance brought about profound social transformations. For the success of the resistance, abandoning many old traditions became an undeniable reality accepted by society with high consciousness. In the fifth year of the revolution, Frantz Fanon, who depicted the trajectory of Algerian society in all its facets, published his work titled *L'An V de la révolution algérienne* (The Fifth Year of the Algerian Revolution). In its posthumous edition, the title was changed to *Sociologie d'une révolution* (Sociology of a Revolution). In this study, Frantz Fanon's aforementioned work, published in Turkish under the title "Anatomy of the Algerian War of Independence," has been analyzed.

Keywords: Algeria, France, Frantz O. Fanon, Resistance, Colonialism.

Giriş

Frantz Omar Fanon'un *Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi* adlı bu çalışması, Cezayir bağımsızlık sürecinin en ateşli olduğu yıllarına ait hem sömürgeci hem sömürülen adına sunulmuş çok yönlü bir analizdir. Eserin 1959 senesinde Fransızca olarak basılan ilk hali "Cezayir devriminin 5'inci yılı" anlamına gelen *L'An V de la révolution algérienne* şeklinde isimlendirilmiştir. 1966 senesinde ise eser *Sociologie d'une révolution* yani "Bir devrimin sosyolojisi" adıyla yeniden basılmıştır. Pınar Yayınları tarafından Türkçeleştirilen çalışma 156 sayfadan oluşmakta olup, Sunuş, Önsöz, Giriş ve Netice kısımlarının dışında 5 ana bölüm ihtiva etmektedir. Eserin ana bölümlerinden ilk ikisi sırasıyla "Cezayir Çarşafı Çıkartıyor" ve "Burası Cezayir'in Sesi Radyosu"dur. Üçüncü ana bölüm "Cezayir Ailesi"ni anlatırken, bu anlatımda "Oğul ve Baba", "Kız ve Baba", "Erkek Kardeşler", "Evli Çift", "Evlilik ve Boşanma", "Kadınlar" ve "Dağılan Cezayir" şeklinde Cezayir aile yapısının anlaşılmasını hedefleyen yedi alt bölüme yer verilmiştir. "Tıp ve Sömürgecilik" şeklinde başlıklandırılan dördüncü ana bölümde ise "Cezayir Örneği", "Muayene", "Tıbbî Nezaret, Bakım ve Çifte İktidar" ve "Sömürge İnsanı ve Yerli Doktor" şeklinde dört alt bölüme yer verilmiştir. Beşinci ve son ana bölüm "Cezayir'deki Avrupalı Azınlık" üzerine odaklanmış olup, bunlar "Cezayir Yahudileri", "Cezayir Kolonları" ve "Şehirlerdeki Avrupalılar" olarak üç alt bölümde tasnif edilmiştir. Çalışma "Netice" başlıklı kısa bir değerlendirme bölümüyle son bulmaktadır.

Kamil Çileçöp tarafından tercüme edilen bu eserde -dikkat çekici olarak- Sunuş bölümünün ardından, yazarın kimlik ve alanı da göz önünde bulundurularak Türkiye'nin en önde gelen psikiyatrlarından biri olan Prof. Dr. Kemal Sayar imzalı geniş bir Önsöz bölümüne yer verilmiştir. Modern Orta Doğu ve özellikle Kuzey Afrika üzerine yoğunlaşan bir okuyucu için bakışta şartıcı gelebilecek bu durum, Fanon'un ve Sayar'ın ortak ilmi noktaları olan psikiyatri alanı göz önünde bulundurulduğunda son derece yerinde bir seçim olmuştur.

Gelişme

Fanon, bu çalışmasında 1954-1962 yılları arasında süren Cezayir bağımsızlık hareketini çok farklı bir açıdan ele almıştır. Eserde kronolojik bir anlatımdan ziyade, toplumsal bir analiz mevcuttur. Bu analizlerini yaparken yazar, uzmanlık alanı olan psikiyatrinin de etkisiyle, adeta toplumun ruhunu okumaya çalışmış, bağımsızlık savaşı öncesi ve süresince Cezayir halkının sosyolojisindeki değişimleri okuyucuya sunma gayesi gütmüştür. Ne var ki bu hareketin beşinci yılında neşredilen ve ismi de buna binaen verilen eserin yazarı Fanon, bağımsızlığın gerçekleştiğini göremeden 1961 yılında vefat etmiştir.

Okuyucu her şeyden evvel eserin 1959 senesinde, yani bağımsızlık hareketi tamamlanmadan kaleme alındığını unutmamalıdır. Direnişin belki de en şiddetli evresinde hazırlanan bu çalışmada Fanon, Cezayir halkının sömürgeci gücün baskı ve zulmüne karşı nasıl mücadele ettiğini, asırlardır doğal yollarla inşa edilmiş kültürel kalıplarının, devrim sürecinde nasıl da zaruretten değişime uğradığını anlatmaktadır.

Fanon Giriş kısmında Cezayir bağımsızlık mücadelesini, sömürgeci güçlere karşı bir halkın verebileceği en çetin bir mücadele olarak nitelemektedir. Yine de Millî Kurtuluş Cephesi'nin bu hareketi onurlu biçimde, savaş kanunlarına riayet ederek sürdürmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Fransızlar bu haklı mücadelenin itibarını kırmak için düzmece haberleri en yetkili ağızlardan yaymaktan kaçınmamıştır. Muhakkak ki halkta bir asırdan fazla süren sömürge zulmünden kaynaklı bir öfke halinin olabileceği, bunun da ardından münferit bazı ölçsüz davranışları getirebileceği belirtilerek, bu gibi tepkilerin katienen tasvip edilmediğinin altı çizilmektedir. Gerçekte kadından çocuğuna tüm Cezayir halkının en ağır zulümlere maruz kaldığı ise bir hakikat olarak vicdan sahibi isimler tarafından aktarılmıştır. Akıllara durgunluk veren bazı yöntemlerin yetişen nesillerin hafızalarına kazınmış olduğu muhakkaktır. Bu çaresizlik içinde silaha sarılıp mücadele etmek Cezayirli için tek seçenek olarak kalmıştır. Fanon, bu

mücadeleyi veren Cezayirlielerin, 1930'lar şöyle dursun, son silahlı direnişin başladığı ilk yıl olan 1954'tekilerle dahi aynı olmadığını öne sürmektedir.

“Cezayir Çarşafı Çıkartıyor” adlı ilk bölümde, çarşafın Cezayir kültüründeki yeri anlatılırken, bu milli kıyafetin, muazzam bir kavgaın son derece önemli bir öğesi haline geldiği öne sürülmektedir. Fransız sömürge güçleri, çarşafı adeta Cezayir kadının toplumdaki statüsünün bir parçası olarak görmüş ve tüm gücüyle bu sembole hücum etmiştir. Bu amaç uğruna öncelikle kadınların “kazanılması” formülüne sosyolojik anlamda ilmi bir hüviyet atfedilmiştir. Her ne kadar toplumda babaerkil bir düzen varmış gibi görünse de gizli bir el gibi aslında gayet anaerkil şekilde yönetilen toplumu çözebilmek için kadına ulaşılmalıdır. Bu hedefle pek çok kadın derneği kurulmuş, Cezayir toplumundaki kadının statüsü, ona reva görülen (!) hayat eleştirilmiştir. Bu ustaca sızma hareketi, kendisine iyilikseverlik ve sosyal yardımlaşmayı da paravan edinerek Cezayir’in en ücra mahallelerine kadar girmeyi başarmıştır.

Kadın ele geçirilmelidir ki toplum da ele geçirilsin. Kadın ele geçirilmezse toplumun asimile edilmesi mümkün değildir. Bu gaye ile çarşaf hedef tahtasına oturtulmuştur. Çarşafa karşı yürütülen bu hücumdan erkekler de nasibini alır, eşi çarşafli olanlar baskıların hedefi olur. Sömürgeci güç bunu Cezayirli kadının haklarını savunma maskesi ile yürütür. Bu “talihsiz” kadınla yakından ilgilenilmekte, onlar adına aslında endişe duyulmaktadır.

Sömürgeci güç bu çabasının karşılığını umduğu gibi bulamadığından yakınsa da yer yer çarşafsız “kurtarılmış” kadınlara rastlamak mümkündür. Çarşaftan kurtarılmış bu hür kadınlar, Avrupa sosyetesinde kıymetli para gibi değer görmektedir. Fanon bu kadınları sonradan görme olarak tanımlamaktadır. Sömürgeci için her bir çarşaftan “kurtarılan” kadın, savunma mekanizması yıkılma yolunda olan bir Cezayir toplumunun habercisidir. Fanon’a göre Cezayir toplumunun fert fert parçalanmasında sömürge stratejisi için Cezayir kadını birinci planda yer almaktadır.

1955 yılına kadar Cezayir’in mücadelesi esas olarak erkekler tarafından yürütülmüştür. Ancak zamanla Cezayir kadınların mücadeleye aktif olarak katılımı tartışılır hale gelir. Önceleri geri hizmetlerde kendisini gösteren Cezayir kadını, zamanla zincirin bir halkası haline gelir. Görevlendirmeler yapılırken belirli bir silsile izlenir. Önceleri eşleri devrimci olan kadınlar seçilirken, ardından dul ve boşanmış kadınlara da görev verilmeye başlanır. Genç kızlar hala aktif mücadeleden uzak tutulmaktadır. Kadın bu mücadeleye aktif olarak sokulurken başlarda çarşaflıdır. Bu aktiflik hali 1950’lerden sonra devleşir. Ancak zaman içinde Cezayir kadını çarşafı terk eder. Ancak Fanon’a göre bu terk ediş Cezayir kadının vücut dengesini olumsuz etkilemiştir. Acaba Cezayirli kadın devrimci bir yere oturtulurken aslında sömürgecinin onu odak noktasına alarak toplumu dejenere etme çabasını kolaylaştırmış mıdır? Çarşafı çıkarmak devrimle bütünleşmişken, aslında Fransız sömürge güçlerinin amaçları da yerine gelmiş midir? Fanon bu soruları yanıtsız bırakmakta, ya da belki de okuyucunun buraya varmasını beklemektedir. Gerçekten de çarşaf ağırlıklı olarak devrim esnasında terk edilir. Oysaki çarşafa işgalcinin siyasi ve psikolojik saldırılarını boşa çıkarmanın bir temsili niteliği atfedilmiştir yazar tarafından.

Cezayir bağımsızlık mücadelesinde çarşaf gibi önem arz eden bir başka sembol ise radyodur. İkinci ana bölümde Fanon “Burası Cezayir’in Sesi Radyosu...” başlığı ile Cezayir halkının direniş sürecinde bu sembole olan yaklaşımındaki değişime dikkat çekmektedir. 1945 öncesinde zenginleşmiş burjuvazinin dışındaki Cezayirli radyoya uzaktır. Cezayirli radyoya mesafelidir çünkü bu alet evdeki hiyerarşiyi ve saygı düzenini baltalama ihtimali olan bir alettir. Her şey herkesin yanında, hele ki büyüklerin yanında dinlenememektedir. Programların pek çoğu Cezayir ahlak anlayışına terstir zaten. Sömürgeci bunu fark ettikten sonra direnci kırmak adına daha usturuplu yayınlar sunmaya özen gösterir. Cezayirli için hal böyle iken ülkedeki Avrupalılar ve Kolon yani yerleşimciler için durum farklıdır. Bunlar radyo sayesinde anavatanlarından haber alır ve kendilerini güvende hissederler. Radyo Cezayir içlerinde yaşayan Avrupalılar için bir dayanak olurken, hâkim toplumun kültür baskısı için de bir vasıttır. Cezayirlilere göre

radyo, kendisi için hayati olmadığı gibi sömürgeci hakimiyetin sembolü ve işgalcinin maddi bir aracıdır.

Cezayirlinin radyoya bakışı 1954 itibarıyla değişir. Direnişin sonuca ulaşabilmesi adına ehemmiyet arz eden muhaberat adına radyonun önemi fark edilir. Bu arada dünya genelinde dekolonizasyon hız kazanmıştır. Bağımsızlık kazanan Arap ülkeleri Cezayir’de heyecanı yükseltir. 1947-48 itibarıyla bununla bağlantılı olarak Cezayir’de radyo sayısı yavaş yavaş artış gösterir. Avrupalı sermaye sahipleri Cezayir’deki bu talebi yerli araçlar üzerinden karşılarken, Cezayir’i hızlı bir pazar haline getirmiş olurlar aslında. Haber almak önem arz ettiği için neredeyse her eve artık bir radyo girmektedir. Yine bağımsızlık mücadelesindeki Cezayirli, bu mücadelenin salimen sürdürülebilmesi ve amacına ulaşması için kendi haber alma kaynaklarına sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu anlar.

Radyodan haber almak, Hür Cezayir’in Sesi Radyosunun kurulmasıyla farklı bir boyuta taşınır. Bu gelişme ile Cezayir genelinde radyolar adeta yok satmaya başlar. 1956 itibarıyla radyo sahibi olmak devrimle irtibat sağlamak ve nefes almak anlamına gelmektedir. Ancak Fransa, teknisyenleri ile Cezayir radyolarının dalga boylarını bulup karıştırmakta gecikmez. Buna rağmen artık radyo Cezayir halkı için bambaşka bir anlam kazanmıştır ve düşman aleti olarak görülmez. Savaş halinde Cezayir halkına hizmet etmektedir. Mücadelenin dalgalar üzerinden yürütülmesi safhasında Cezayirli sesini dünyaya Fransız dili aracılığıyla da duyurmaya çalışır. Dolayısıyla Fransız’a karşı direniş, ironik bir şekilde Fransızcanın halk arasında yaygınlaşmasına da sebep olur. Cezayirli artık Fransızca’yı kullanmaktan kaçınmamaktadır.

Çarşaf ve radyo gibi iki ögenin toplumdaki yerini ve bu yerin değişimini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan Fanon, bunlardan sonra “Cezayir Ailesi”ne odaklanmaktadır. Çarşafın yerindeki değişim önemlidir. Zira öncelikle kadına, dolayısıyla da aileye tesiri büyüktür. Fanon bu değişiklik sürecinde esasında aile yapısının yıkıldığını öne sürmektedir. Sömürgeci idare kolonilerinin sayısını artırırken halkı adeta sindirmiştir. Direnişçi bu sindirilmiş vaziyete karşı mücadele ederken babanın ev içindeki konumuna saygıyı korumaya çalışmaktadır. Ancak devrim yeni değerler getirir ve Cezayirliyi yerini yeniden tayin etmeye ve yeni tercihler yapmaya sürükler. Ailenin ele alındığı bu bölümde öncelikle “Oğul ve Baba” ilişkisinin değişim seyri sunulmuştur. Yaşanmış çileler kendisine hayatta kalmak için temkinli olmayı öğreten baba, kanında devrimin coşkusu hissedilen oğula artık söz geçirememeye başlar. Oğul babasının temkininin izinden gitme niyetini çoktan kenara bırakmış olmasına rağmen sesini ona yükseltmemeyi esas alır. Bu süreçte babanın emniyet telkinleri havada kalır. Durumun çaresizliğini fark eden baba bu temkinli hali kenara bırakmak mecburiyetini idrak eder ve devrimin akışına teslim olur sessizce. Artık yeni otorite olarak devrimi seçen oğlunun peşine takılmaktan başka çare kalmaz ona. Durum “Kız ve Baba”nın ilişkisinde daha keskin ve trajik şekilde farklılaşır. Her daim erkek evladın bir adım gerisinde olan kız çocuğu artık pozisyonunu değiştirmek istemektedir. Öncesinde evliliği nihai dengeye kavuşma aracı olarak gören kız çocuğu yeni bir denge aracının peşindedir. Çarşafını çıkarıp devrimci hareketin içinde kendisine yer bulan Cezayir kadını heyecan verici yeni bir dünyanın kapısını aralar. Artık Cezayir halkının kurtuluşu, Cezayir kadınının kurtuluşuyla özdeşleşmiştir. Evliliğin yerini eylem almıştır. Genç kız devrimci olur. Milli Kurtuluş Cephesinin kadın kollarına toplu katılımlar görülür. Devrimci kız öncelikle ailesini terk eder. Elinde silahla direnişe katılan kızlardan aylarca haber alamamak anne ve babası için kabullenilmesi gereken bir gerçek halini alır. Devrimin değişimi “Erkek Kardeşler” arasındaki hiyerarşiye de uğrar. En büyük erkek evlat ile küçük kardeş arasındaki ilişki tıpkı baba-oğul arasındaki gibi seyredir. Büyüklü küçükü olarak kardeşler devrime birlikte katılır.

Fanon “Evli Çift”ler arasındaki bağın seyrini devrimden nasibini alan bir diğer ilişki türü olarak sunmaktadır. Savaş öncesinde kadın ve erkeğin belirli olan sorumlulukları, savaşla birlikte değişir. Kadının gözünde erkeğinin saygınlığı adeta devrimdeki aktifliği ile doğru orantılı olur. Hatta genç kızlar direnişe bağlı olmayan erkeklerle evlenmemeye başlar. Evlenen çiftler ise birbirlerini direniş için motive eder hale gelirler.

“Kız ve Baba” adlı alt bölümde genç kızların konumunu tasvir etmiş olan Fanon, her ne kadar bu alt bölümde onlara dair bize kısmi bilgi vermiş olsa da “Kadınlar”ı müstakilen de ele almıştır. Fanon, devrimle organik bir dayanışma içinde olan kadınların direnişe dahil olurken, Fransızların kadın tenine dair gösterdikleri saldırıların şiddetiyle değişimin akımına kapıldıklarını iddia etmektedir.

Fanon’a göre aile devrimle birlikte net bir şekilde değişime uğramıştır. Bu dağılmada devrim değil, onu bastıran Fransız sömürgeciliği sorumludur. Erkekler göz altına alınır ve senelerce kamplarda kalırlar. Geride kalan kadın, çocuklar ve diğer aile fertleri bir şekilde erkeksiz hayata tutunmak durumundadır. Çatışmalar şiddetlendiğinde sömürgeci güç; kadın-erkek, çocuk-çocuk demeden acımasızca katleder. Kadın katledilmemişse en iyi ihtimalle tecavüze uğramıştır. Katledilmemiş erkek şuurunu kaybedip akli dengesi bozulana dek işkenceye uğramış olarak geri dönebilir. Cezayir’e reva görülen zulmün boyutu aslında insanlara Fransız sömürgecinin kinin ölçüsüzlüğünü göstermektedir.

“Tıp ve Sömürgecilik” başlığında sömürgeci gücün, tıp ilmini baskı sisteminin bir parçası olarak kullandığı öne sürülmektedir. Fanon bir hekim olarak bunu en çıplak haliyle gözlemleme fırsatı yakalamış ve aktarmakta muvaffak olmuştur. Muayene adı altında köylerde asker eşliğinde göz dağı vermeler, sunduğu ilaç ve tıbbi hizmetleri başa kakıp sömürge düzenini güzelleme Fanon’un aktardıkları arasında basit kalabilecek hadiselerdir. Tıbbi her türlü aksiyon Fransa’nın sömürgeci varlığının bir yansımasıydı. Tepkisini hastalığında son raddeye gelene dek hastaneye gitmemeye çalışmakla gösteren Cezayirli için ölüm, sömürgeci doktorun eline düşmekten daha az korkutucudur. Tıp ilminin en acı şekilde kullanılmasına sorgularda rastlanmaktaydı. Sorguya alınan Cezayirli doktorlarca ölümün eşliğinden toparlanıp tekrar sorgulanabilecek algı düzeyine getirilir ve yine işkencelere maruz kalır.

“Muayene” de Cezayirinin sömürgeci tıba karşı temkinli davranışının yansıdığı bir başka merhalelerdir. Korku ile son çare olarak Avrupalı doktora muayeneye razı olan Cezayirli, bu korkunun yansıması olarak tutuk davranır, derdini anlatamaz, kısa kesik cevaplar verir. İşte burada da azar işitmek, aşağılanmakla karşı karşıya kalır. Muayenede Cezayirinin salt dili değil; bedeni, kasları da kaskatı kesilir. Sömürgeciliğin kötü ahlakı, doktor üzerinden hastaya yansır. Avrupalı doktor Cezayir insanındaki bu hali anlamak istemezcesine onu hayvana benzetir.

Fanon “Tıbbi Nezaret, Bakım ve Çifte İktidar” adlı alt bölümde kendisini anlatmakta zorlanan Cezayirinin, gördüğü kötü muamelenin sahibi sömürgeci doktora itimat etmediğini aktarmaktadır. Dolayısıyla onun verdiği reçete ve bakım talimatlarına teslimde zorlanır. Öyle ki doktorun bir dahaki kontrol randevusunda ortada görünmez. Bu şartlar altında yabancınnın tedavi yöntemine itimat edip verdiği ilaçları içmek işgali kabullenmek gibi gelir Cezayirliye.

Cezayirli hastalıklara karşı sömürgeciye direnir gibi direnmeye çalışır. Ancak bu duruma farklı bir çıkış bulmayı da akleder. “Sömürge İnsanı ve Yerli Doktor” adlı alt bölümde bu çıkış sunulmaktadır. Sömürgeci şebekenin bir halkası olarak görülen Avrupalı doktorun yöntemlerine karşı takınılan temkinli yaklaşım, önceleri onun yöntemlerini kullananlara karşı da sergilenir. Bu yöntemleri uygulayan Cezayirli doktora Avrupalılaştırmış, kendi toplumunun insanı olmayan biri olarak bakılır. Aslında kendi insanının gösterdiği başarı karşısında gururlanmıyor değildir; ancak kabuğunun kırılmasına hemen izin vermez. Peşin hükme rağmen zamanla Cezayirli doktor, halkının şifa için tercih ettiği adres olur. Mesleği itibariyle şifa dağıtması beklenen Avrupalı doktor ise aslında bir savaş suçlusudur.

Eczane de sömürge düzeninin zulmüne alet olmuş başka bir noktadır. Halk ihtiyaç duyduğu her ilaca ulaşamaz. İlaçları satın alanların kimlik bilgileri ve hastanın adresinin bir kenara kaydedilmesi söz konusudur. Direniş sürecinde bu ciddi bir handıktır. Fransız yetkililer direnişçilere şifa ulaşmaması adına Cezayirli ailelere ait olan eczanelerin etraflarını sivil polis ve muhbirlerle doldurur.

Tıp ilminin sömürgecilik hizmetine sunulmasını işkencelere maruz kalanlara verilen düzmece raporlarda da görmek mümkündür. Avrupalı doktor vicdanını kaybetmişse herhangi bir işkence bulgusuna rastlamadığı yönünde rapor tutar. Aksini yapan doktorun zaten raporu kabul edilmez. Cezayirli doktorlar eliyle gördüğü bir diğer zulmün adı ise hakikat serumudur. İşkenceye tabi tutulan direnişinin bu serumlarla sinir sistemi altüst edilir. Elektrik şoku da bir diğer işkence aracıdır. Bu şoka maruz kalan kişinin tüm müdafaa mekanizması kaybolur. Uyku haline benzer bir noktaya getirilerek sorgulanır.

“Cezayir Halkı, Tıp Tekniği ve Kurtuluş Savaşı” adlı alt bölümde Fanon okuyucuya nasıl ki radyo alıcıları temininde Cezayirli tüccar üstün çaba sarfettiyse, yerli eczacı, hastabakıcı ve doktorların da hasta ve yaralıların hizmetini sağlamak için gayret gösterdiğini anlatmaktadır. Bunun için özellikle Tunus ve Fas’tan yoğun bir şekilde ilaç ve bakım malzemesi temini sağlanmıştı. Savaşın selametle Cezayir lehine neticelenebilmesi adına halk sağlığı hususu önem arz etmekteydi. Bunun için yerli sağlık sisteminin temellerinin atılması şarttı. Yerli sağlık otoritesinin oluşumuyla halkın sağlık meselesine yaklaşımı da değişim göstermişti. Direnişin tıbbi böylece her yere ulaşır. Bu sayede halkın tedaviler ve koruyucu hekimlikle alakalı bilinci artar ve her türlü yeni tıp tekniği ve tedavi şekline beklenmedik süratle uyum sağlar.

Fanon daha önceki bölümlerde Cezayir’de yaşayan Avrupalılara dair malumat vermiştir. Yine de “Cezayir’deki Avrupalı Azınlık” başlıklı ayrı bir bölümde, Avrupalıların direniş sürecindeki durumlarını ayrıntılı olarak aktarmaktadır. Buna göre Avrupalı aydınlar sömürgeci iktidarla bütünleşmeyi tercih etmiştir. Eğitilmiş kesimden doktorların soykırıma ne denli battıklarını daha önceki bölümlerde yeri geldikçe aktarmıştır yazar. Bunların direnişe destek veren Fransız demokratlarını dahi sindirdiklerini, Cezayir’e demokrasinin gelmesini engellemek istediklerini ifade etmektedir.

Fanon eserinde Cezayirli Avrupalıları tasnif ederek alt bölümlerde işlemiştir. Bunlardan ilki “Cezayir Yahudileri”dir. Bunları tek bir ses oluşturmamış bir grup olarak tasvir eder. Fransız asıllı Yahudi tüccarlar rejimin imtiyazlı kesimidir ve millî bir iktidarın başa gelmesiyle bu statülerini kaybedecekleri kanaati onları direnişin karşısına konumlandırır. Ancak iyi ticaret yapabilecekleri durumlarda Yahudi azınlığın yaklaşımı daha pragmatiktir. Fanon, Avrupa’da Avrupalılar tarafından hor görülüp itilen Yahudilerin, Cezayir’de onlarla iş birliği yaparak yerli halkı hor görmesini anlamlandıramamaktadır. Yalnız yazar yerli olan ve Cezayirli olarak tasnif ettiği cerbe adası Yahudileri ya da Fas’ın mellahlarını ayrı tutmaktadır. Direniş hareketi, mücadelenin en çetin olduğu 1956 senesinde Cezayir Yahudilerine devrime destek vermeleri yönünde çağrıda bulunmuş ve Yahudi entelektüeller direnişe desteklerini ilan etmişlerdir.

“Cezayir Kolonları”, Cezayir’deki azınlıklar içinde ayrı bir yer teşkil etmektedir. Fanon bilinenin aksine tüm kolonların yani Fransız kolonyal yerleşimcilerinin soyundan gelen kimselerin, devrime muhalif olmadıkları vurgusuyla başlar bu alt bölümün anlatımına. Fanon’a göre devrime en önemli desteği kolonlar vermiştir ve buna şaşırmayan Cezayirli yoktur. Zaman zaman talep edilen işleri reddetmiş olsalar dahi hiçbir kolonun sömürgecilere bilgi sızdırmadığını iddia etmektedir. İçlerinde sömürge gücüne çok sıkı bağlı olanlar olsa da bunların saf dışı edildikleri belirtilmektedir.

Son olarak “Şehirdeki Avrupalılar”ı anlatan Fanon, bunlar içinde bazı doktorların direnişin neferlerini tedavi ettiklerini hatta kimi Avrupalı doktorların direnişçilere gizli kurslarla müdahale eğitimi verdiğini öne sürmektedir. Hatta pek çok Avrupalının, Fransız yetkililer tarafından devrime yardım ve yataklık suçundan tutuklanıp işkence gördüklerini aktarır.

Fanon kısa tuttuğu “Netice” bölümünde, Cezayir devriminin pek çok yönüyle benzersiz olduğunu belirtirken, her ne kadar ömrü bağımsızlığa dünya gözüyle şahit olmaya yetmemiş olsa da zaferin Cezayir halkına ait olduğunu haykırıcısına ifade etmektedir. Fransız sömürgeciliğinin Cezayir halkını sadece idari olarak değil, psikolojik ve hissi olarak da esaret altında tuttuğunu aktaran yazar, halkta bu sömürge zincirini

kırmak için olağanüstü bir değişim yaşandığını iddia etmektedir. 130 sene sürmüş olan bu esaretin genel karakteri haline gelmiş olan zihni ve entelektüel yorgunluk, direnişle beraber aşılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Bağımsızlığa giden yolun sonunu görme agahlığında olan Fanon, eserin sonunda Fransız yetkililerine çağrıda bulunmuş, devrimin muhakkak olarak başarıya ulaşacağını ilan etmiştir. Tarih Fanon'u haklı çıkarmıştır.

Sonuç

1954 yılında başlayan aktif silahlı direnişin en ateşli dönemlerine denk gelip son derece yoğun bir hararetle devrimi destekleyen Frantz Fanon, Cezayir'de bulunduğu süreç içerisinde toplumu her kademesiyle gözleme fırsatı bulmuştur. Yoğun süren ve kararlı olan direniş, başarıya ulaşabilmek için bir şeylerin değişmesi gereğinin farkındalığı ile hızla toplumun dönüşümüne sebep olmuştur. Esasında devrimin dönüştürdüğü bu pek çok unsur, sömürgeci gücünü kalıcı hale getirmek planlamasında olan Fransızların da hedefindeydi. Mesela direnişle birlikte kadın çarşaftan kurtulmuş, özgürleşmiş, ataerkil yapı delinmiş ve tek otorite devrimin ta kendisi olmuştur. Burada akla sömürgeci güçlerin dekolonizasyon sürecinde her zaman yerli işbirlikçileri ardında bırakıp dolaylı kontrollerini sürdürmeyi hedefleri gelmektedir. Acaba sömürgeci güçlerden Fransa aynı hedefle bu direnişi masa altından desteklemiş olabilir miydi? Fanon'un toplumu tasnif ettiği ve direnişe verdikleri desteğin altını çizdiği "demokrat" Avrupalılar ve kolonlar yazar tarafından bu sebeple aklanmaya mı çalışılmıştır? Evet, Fanon direniş sürecinde toplumun adeta ruhunu alışılmadık bir fehimle okumuş, şahit olduğu değişimi detaylı olarak ortaya koymuştur. Ancak eser dikkatle incelendiğinde, devrime desteği açık olmasına rağmen yazarın bu yaklaşımı sorgulanabilir. Devrimin, Cezayir'i Cezayir yapan toplumsal unsurları değiştiren aslında sömürge gücünün hedef aldığı benzer başlıkların değişimine sebep olduğu gerçeği, okuyucuyu daha ileri okumalara sevk edecektir. Akıllarda bıraktığı bu sorulara rağmen Fanon'un bu eseri, Cezayir bağımsızlık hareketini anlamak adına eşsiz bir deneyim sunmaktadır.

References

Frantz O. Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Anatomisi*, (Çev. Kamil Çileçöp), İstanbul: Pınar Yayınları, 2012.